

УДК 330:341.1:061.27:338.432

О. В. Гончаренко,
к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

O. Goncharenko,
PhD, Associate Professor, associate professor of department of economic theory but agrarian economics,
Dnepropetrovsk state agrarian university

INSTITUTIONAL DETERMINANTS SUPPORT INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

Досліджено інституціональні детермінанти інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

Обґрунтовано, що створення сприятливого для інновацій інституціонального середовища в аграрній сфері неможливе без формування базових умов для розвитку підприємництва, захисту прав власності, підтримки конкуренції, вдосконалення інноваційної інфраструктури і міжнародної кооперації в інноваційній сфері. Елементом нового інституціонального середовища має також стати комплекс заходів економічної політики із стимулювання інновацій, формування в суспільстві інноваційної ідеології і культури інноваційного підприємництва.

Встановлено, що при формуванні стратегії інституціональної інноваційної політики мають бути закладені інструменти, спрямовані як на активізацію інноваційного процесу, так і на розвиток інституціонального середовища.

Визначено, що серед складових інституціональної політики дієвим інструментом має стати індикативне планування з вбудованою системою стимулювання до досягнення цільових показників розвитку, формування регіональних інноваційних агрокластерів. Серед інструментів стимулювання найбільш опробованими стали податки і кредитна підтримка.

Investigated the determinants of institutional innovation development of agro-industrial production.

Proved that create an enabling institutional environment for innovation in the agricultural sector is not possible without creating framework conditions for entrepreneurship, property rights, support of competition, improvement of innovation infrastructure and international cooperation in the sphere of innovations. Elements of the new institutional environment has also become a set policy measures to stimulate innovation, the formation of innovation in society ideology and culture innovative entrepreneurship.

It was established that the formation stratehiyiyi institutional innovation policy should be laid instruments aimed at activating both innovation process and the development of the institutional environment.

Determined that among the components of institutional policy must become an effective instrument for indicative planning with built-in incentives to achieve the targets of development, the formation of regional innovation ahroklasteriv. The tools most stimulating oprobovanymy were taxes and credit support.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інноваційна політика, інституціональні детермінанти.

Key words: agricultural production, innovation, innovative development, innovation policy, determinants of innovation.

ВСТУП

У сучасних умовах, коли потреба в інноваціях досягла критичної маси, необхідна адекватна інституціональна політика, яка змінить діючий господарський порядок, непривабливий для інновацій. Для переходу до інноваційного шляху розвитку аграрної сфери недостатньо його декларувати, прийняти чергову іннова-

ційну стратегію, або збільшити інвестиції в науку і освіту та створити ще один державний орган управління інноваціями. Наявність розвиненої наукової інфраструктури і державної політики не вирішує проблеми розвитку. Перехід на інноваційний розвиток припускає створення таких інституціональних умов, за яких саме інновації виступають основним дже-

релом максимізації індивідуального доходу власника та будуть скасовані будь-які, альтернативні інноваціям, можливості отримання економічного прибутку та особистого доходу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженню проблем інноваційного розвитку, обґрунтуванню концептуальних засад формування інноваційної політики та інституціональному забезпеченню активізації інноваційного процесу в агропромисловому виробництві присвятили наукові дослідження видатні вітчизняні вчені: А. Баян, О. Дацій, А. Курило, М. Малік, П. Саблук, С. Тивончук, А. Федулова, О. Шпикуляк, О. Шубравська [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

У той же час, низька ефективність інноваційного процесу в агропромисловому виробництві, необхідність визначення концептуальних положень політики інноваційного розвитку, пошук шляхів виходу з інституціональної кризи, що перешкоджають активізації інноваційного процесу в аграрній сфері, — зумовлює подальше вивчення зазначених проблем.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є обґрунтування інституціональних детермінант інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

РЕЗУЛЬТАТИ

У довгостроковому періоді створення сприятливого для інновацій інституціонального середовища в аграрній сфері неможливе без формування базових умов для розвитку підприємництва, захисту прав власності, підтримки конкуренції, вдосконалення інноваційної інфраструктури і міжнародної кооперації в інноваційній сфері. Елементом нового інституціонального середовища має також стати комплекс заходів економічної політики із стимулювання інновацій, формування в суспільстві інноваційної ідеології і культури інноваційного підприємництва.

Цілеспрямований вплив в напрямку адаптації формальних і неформальних норм в аграрній сфері має бути орієнтовано на визначення потреб агровиробників в різноманітних нововведеннях і зустрічну пропозицію агроновацій, зібраних в єдиному оновлюваному банку даних на основі їх експертного аналізу. Важливими є і заходи, які спрямовані на розуміння необхідності і можливості використання нових технологій, техніки, напрямів діяльності для підвищення конкурентоспроможності і стій-

кості розвитку підприємства. На основі "прищеплення" сільгосптоваровиробникам "смаку" до нововведень, усвідомлення реальної необхідності постійної технологічної і технічної модернізації, перехід до розвитку партнерських взаємовідносин з наукою, а потім стимулювання наукових досліджень, спрямованих на реалізацію індивідуальних потреб підприємства в інноваціях.

Агровиробники мають отримати доступ до інформації про запропоновані до впровадження інвестиційні проекти, про можливість отримання державної підтримки на розвиток господарства і пільгового кредиту. Важливого значення, в контексті адаптації неформального середовища має інноваційна орієнтація освітнього процесу. Освітній процес, результатом якого повинне стати значне підвищення інноваційної сприйнятливості фахівців сільського господарства, слід будувати на основі об'єднання зусиль установ професійної освіти, інформаційно-консультаційних служб і агровиробників. При цьому навчання має бути орієнтоване на розвиток пошукових здібностей споживачів освітніх послуг.

Підготовка інноваційно-орієнтованих фахівців для аграрної сфери припускає використання нових форм взаємодії між суб'єктами інноваційного процесу, а також нових освітніх технологій. При цьому необхідно вирішити подвійне освітнє завдання. З одного боку, існує потреба в розвитку дослідницького потенціалу фахівця, здатного професійно орієнтуватися в сучасних наукових досягненнях. З іншого боку, дифузія інновацій припускає практикоорієнтовану підготовку, знання проблем і особливостей сільськогосподарського виробництва.

Можливість модернізації освітнього процесу з урахуванням цих вимог дає використання такої форми взаємовідносин між учасниками, як освітньо-тренінговий аутсорсинг. Він дозволяє передати частину навчальних функцій від освітньої установи інформаційно-консультаційним службам і сільгосптоваровиробникам, що сприятиме інтеграції науково-педагогічного потенціалу викладачів і практичного досвіду агровиробників, синергетичному ефекту в розвитку професійних компетенцій слухачів і консультантів, практичних навичок викладачів. Участь в системі аутсорсинга можуть приймати установи усіх рівнів, об'єднані на основі створення регіонального ресурсного центру професійної підготовки кадрів.

Розвитку дослідницького потенціалу фахівця сприятиме використання технології науко-

во-орієнтованого навчання, заснованого на застосуванні дослідження як інструменту освітнього процесу. У рамках завдань, що вирішуються в ході підготовки кадрів для інноваційного розвитку сільськогосподарства, можуть виконуватися дослідницькі проекти, пов'язані з пошуком і адаптацією різних нововведень, порівняльною оцінкою ефективності інновацій і т. і. База для таких досліджень може надаватися навчальними закладами вищої професійної освіти у рамках договору про освітньо-тренінговий аутсорсинг.

Механізм еволюційного добору інституту агроінновацій реалізує регулюючу функцію і, з точки зору інституціональної організації суспільства встановлює інституціональний порядок (рис. 1). Його відповідність пріоритетам інноваційного розвитку визначається елементарним наповненням функціонального спрямування та врахуванням еволюційних обмежень розвитку. При цьому виникає питання: які можливості має в своєму розпорядженні політика в сфері спрямування розвитку інноваційної діяльності? Безперечно, важливим є те, щоб економічна політика могла покладатися не на одні тільки еволюційні здібності ринку, тим більше що еволюція не завжди призводить до позитивних результатів.

Найбільш затребуваною є економічна політика, яка здатна надати можливості для найкращого вирішення визначених проблем. Для того, щоб досягти конкретних цілей в економічній політиці, наприклад, здійснити будь-які заходи з підвищення активності інноваційної діяльності, потрібне постійне встановлення конкретних правил, що виключають певні негативні дії. У цьому контексті важливим постає питання про потенціал формування інституціональних рамок як складової частини інноваційної політики. При цьому, виникає небезпека, що надмірне регулювання може створити перешкоди інноваційній поведінці агентів. Істотною проблемою полягає в тому, що спочатку неможливо передбачити, якими саме інноваціями відреагують агенти ринку на встановлені правила. Так, інновації цілком можуть мати властивості, які не відповідають заданим економіко-політичним цілям.

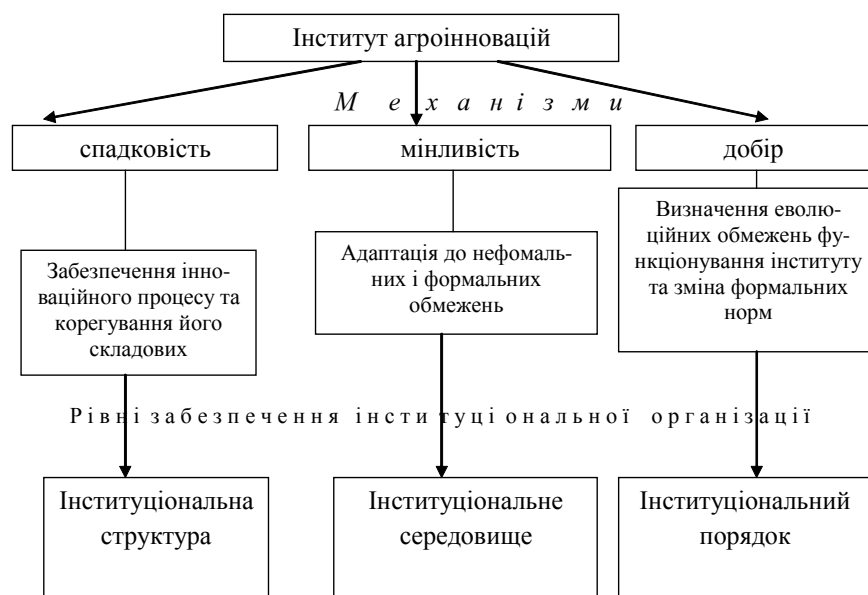

Рис. 1. Інституціоналізація механізмів еволюційного розвитку інституту агроінновацій

В економічній політиці це призводить до того, що для агентів ринку встановлюються стимули, що відповідають первинним цілям. Внаслідок цього введення нових інститутів має тенденційно експериментальний характер. Також, згідно з критичним раціоналізмом Поппера, інститути є потенційно помилковими гіпотезами, які повинні доводити їх дієвість в процесі проб і помилок [1, с. 40]. Якщо інститут виконує свою функцію, то це відбивається на політиці за допомогою поведінки приватних агентів. У кращому разі вони реагують законослухняно, тобто починають генерувати відповідні інновації; у гіршому разі, — приватні суб'єкти або підприємства звертаються до тіньової економіки або до будь-яких інших юрисдикцій, які пропонують привабливіші інституціональні умови. Політика все ж має в розпорядженні різні можливості, щоб мінімізувати ризики при конструюванні інститутів в умовах дефіциту знань. Успіх практичного втілення нових інститутів залежить від здатності економічної політики своєчасно оцінювати їх ефективність, з тим щоб при необхідності зробити можливі коригування.

Імітація інститутів все ж несе в собі певні ризики: є вірогідність, що нові установи не зможуть інтегруватися до існуючої інституціональної структури через можливий конфлікт з формальними або навіть неформальними інститутами. З огляду на те, що інститути завжди відрізняються дистрибутивним характером, з усіх боків здійснюються спроби вплинути на формування інституціональних рамок умов. В першу чергу це стосується нововведень, які

Рис. 2. Складові інституціонального регулювання агроінновацій

погрожують особистим чи особливим інтересам, через що впливові групи часто звертаються до держави з проханням захисту від конкуренції. З політекономічної точки зору стійкість неефективних інститутів може слугувати наочним відображенням співвідношення владних сил, пануючих в державі.

Формування інституціонального порядку механізмом добору здійснюється шляхом комунікаційно-інформаційного забезпечення; визначення рамоквих інституціональних умов; стимулюванням інноваційної активності (рис. 2).

У сучасній економіці, проблема формування економічних механізмів, що легко адаптуються до постійних змін зовнішнього середовища і забезпечують синергетичний ефект взаємодії усіх учасників інноваційного процесу, стає особливо актуальною. В цьому контексті важливою є система кредитного стимулювання, яка повинна сприяти вирішенню двоєдиної задачі держави в аграрній сфері: загальній активізації застосування інновацій, забезпеченню структурної перебудови і підвищенню конкурентоспроможності аграрного виробництва. Створення комплексного механізму кредитного стимулювання інноваційної діяльності в сільському господарстві — сфері, що характеризується високою мірою ризику і невизначеності, дозволить активізувати науково-технічний прогрес по усьому ланцюжку, від фундаментальних досліджень до впровадження розробок у виробництво, з урахуванням обмеженості ресурсів підприємств і пріоритетів розвитку галузі та сприятиме забезпеченню стійкого розвитку галузі в перспективі.

Процес комерціалізації технологій включає створення системи фінансування інноваційного ланцюжка від формулювання ідеї до серій-

ного виробництва. Але інновації в аграрній сфері пов'язані з підвищеною мірою невизначеності і найбільшим ризиком вкладених коштів. Вирішенням проблеми фінансування інноваційних процесів може стати розвиток ринку венчурних інвестицій в аграрній сфері.

Венчурне фінансування є різновидом прямого інвестування і передбачає вкладання коштів у ризикові, з точки зору фінансових результатів, проекти, насамперед у галузі високих технологій. Розвиток венчурних форм характеризується певною етапністю. Спочатку відбувається формування надлишкових інвестиційних ресурсів у суб'єктів підприємницької діяльності, які або самостійно, або шляхом залучення наукових та науково-технічних організацій забезпечують фінансування венчурних проектів. Далі на основі взаємодії суб'єктів фінансового ринку агропромислового сектора відбувається створення венчурних фондів, які активізують процес створення різноманітних підприємницьких структур, головним видом діяльності яких є наукові дослідження.

ВИСНОВКИ

Інститути справляють вирішальний вплив на масштаби і характер інноваційної діяльності економічної системи. Між тим, цілеспрямованому конструюванню інституціонального середовища, що сприяє інноваціям, перешкоджають різні обмеження, які обґрунтовуються, з одного боку, еволюційним і саморегулюючим характером ринку, а з іншого — обмеженою раціональністю політичних агентів. Виходячи з цього, певні успіхи в пошуку нових можливостей вирішення інституціональних проблем могла б дати спроба контрольованого і локально обмеженого експериментування з альтернативними інститутами у поєднанні з формуванням більш

жорстких рамкових умов інституціональної конкуренції між окремими суб'єктами.

Для стимулювання інноваційної активності необхідно переглянути організаційні засади діяльності інформаційно-консультаційної служби і переспрямувати її діяльність на реалізацію таких завдань: впорядковане уточнення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку сільського господарства; конкретизація потреб сільгосптоваровиробників в новаціях; аналіз нововведень, пропонувананих до впровадження; формування групи кваліфікованих фахівців для надання експертних і консультаційних послуг у сфері інновацій; формування єдиного банку інновацій; проведення навчальних семінарів з питань інноваційного розвитку; вдосконалення організації інформування, у тому числі за допомогою інформаційного порталу; надання консультаційних послуг і практичної допомоги у впровадженні інновацій; координація роботи усіх учасників інноваційного процесу, здійснення контролю над процесом впровадження нововведень; збір і систематизація даних про існуючі нововведення, що продемонстрували позитивні результати від впровадження, або ж потенційно ефективних.

Отже, при формуванні стратегії інституціональної інноваційної політики мають бути закладені інструменти, спрямовані як на активізацію інноваційного процесу, так і на розвиток інституціонального середовища. Серед складових інституціональної політики дієвим інструментом має стати індикативне планування з вбудованою системою стимулювання до досягнення цільових показників розвитку, формування регіональних інноваційних агрокластерів.

Серед інструментів стимулювання найбільш опробованими стали податки і кредитна підтримка.

Література:

1. Айхелькраут Саша. Институты, инновации и экономическая политика [Текст] / Саша Айхелькраут // Журнал институциональных исследований. — 2009. — Том 1, № 1. — С. 36—42.
2. Дацій О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України [Текст] / О.І. Дацій // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. — 2011. — № 1. — С. 65—76.
3. Саблук П.Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 706 с.

4. Костирко І.Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект [Текст] / І.Г. Костирко, С.В. Тимофіїв // Економіка АПК. — 2014. — № 2. — С. 81—86.

5. Малік М.Й. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері [Текст] / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, О.Ю. Лузан // Економіка АПК. — 2013. — № 4. — С. 86—92.

6. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення [Текст] / Л. Федулова // Економічна теорія. — 2013. — № 2. — С. 28—45.

7. Федулова Л.І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України [Текст] / Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. — 2012. — № 1. — С. 87—100.

8. Шубравська О.В. Перспективи модернізації аграрного сектору України [Текст] / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка України. — 2013. — № 8 (261). — С. 64—76.

References:

1. Ayhelkraut, A. (2009), "Institutions, innovation and economic policy", *Zhurnal inctitutsionalnikh isledovaniy*, vol. 1, pp. 36—42.
 2. Datsiy, O.I. (2011), "Financial support for innovation in the agroindustrial complex of Ukraine", *Problemy investitsino-inovatsionogo rozvitku*, vol. 1, pp. 65—76.
 3. Sabluk, P.T. Shpikuliak, O.G. and Kurilo, L.I. (2010), *Innovatiinai diulnist v agrarnii sferi: instutusalnii aspekt* [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspects], NNZ IAE, Kyiv, Ukraine.
 4. Kostirko, I. and Timofiiiv, S. (2014), "Perfection of institutional infrastructure and his estimation: theoretical aspect", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 81—86.
 5. Malik, M.U. Shpikyliak, O.G. and Lyzan, O.Y. (2013), "Institutes and institutions in the development of integration processes in the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 86—92.
 6. Fedulova, L. (2013), "Innovative development: the evolution of views and problems of modern awareness", *Ekonomichna teoria*, vol. 2, pp. 28—45.
 7. Fedulova, L. (2012), "Conceptual model of innovation strategy Ukraine", *Ekonomica i prognozuvaniy*, vol. 1, pp. 87—100.
 8. Shybravska, O.V. and Prokopenko, K.O. (2013), "Prospects for the modernization of the agricultural sector of Ukraine", *Ekonomica Ukrainy*, vol. 8, pp. 64—76.
- Стаття надійшла до редакції 10.11.2014 р.*